

Artikel

Onderzoek naar de
verwoesting en bouw van
Buitenplaats Trompenburgh

Merle Lammers

DE HOFSTEDE VAN CORNELIS TROMP

Onderzoek naar Buitenplaats Trompenburgh in 's-Graveland

Monumentenbezit werkt hard aan de restauratie en publieksopenstelling van buitenplaats Trompenburgh in 's-Graveland. De voorloper van deze buitenplaats is tussen 1672 en 1673 afgebrand door de Franse troepen. Na het vertrek van de Fransen besloten Cornelis Tromp en zijn vrouw Margaretha van Raephorst de buitenplaats van Margaretha te herbouwen. In dit artikel wordt onderzocht wat er in 1672-1673 is gebeurd, en wat dit zegt over Trompenburgh.

De hofsteden van Cornelis Tromp en Margaretha van Raephorst lagen naast elkaar. Joen van Hellemont¹ (1616-1665), Margaretha's eerdere echtgenoot, had het stuk land waarop diens hofstede was gebouwd geërfd via zijn moeder Dieuwertje Bicker. Van Hellemont en Van Raephorst lieten in 1654 een buitenplaats bouwen op kavel 20.² Op dit kavel stonden, zo blijkt uit een in 1657 opgestelde lijst van gebouwen in 's-Graveland, een 'bouhuijs' en een apart staand 'huijs'.³

In 1662 kocht de jongere broer van Cornelis Tromp, Johan Tromp, de nabijgelegen kavels 18 en 19.⁴ Hierop stonden vermoedelijk een boerenhuis 'met eenige commoditeyt voor den eygenaer'.⁵ Toen Cornelis Tromp na de Tweedaagse Zeeslag in 1666 op non-actief was gesteld wegens een meningsverschil met luitenant-admiraal Michiel de Ruyter, trok hij bij zijn broer in 's-Graveland in.

1

2

1 Portret van Margaretha van Raephorst (1625-1690). Vervaardigd door Jan Mijtens, 1668. Collectie Rijksmuseum.

2 Portret van Cornelis Tromp (1629-1691). Vervaardigd door Jan Mijtens, 1668. Collectie Rijksmuseum.

Margaretha van Raephorst erfde na het overlijden van haar man in 1665 de buitenplaats op kavel 20. Nog geen twee jaar later, in januari 1667, trad Margaretha met haar buurman Cornelis Tromp in het huwelijk. In september 1671 kocht Tromp de woning van zijn broer over.⁶ Het echtpaar Tromp was nu eigenaar van kavels 18, 19, 20 en 21.

De zomermaanden werden in 's-Graveland doorgebracht. Gedurende de wintermaanden verbleef het echtpaar in Amsterdam.⁷

De Fransen in 's-Graveland

Op 14 juni 1672 noteerde dominee Cornelis van Midlum van 's-Graveland dat veel ingelanden van 's-Graveland waren gevlucht.⁸ Dit was het directe gevolg van de inval door de troepen van de Franse koning Lodewijk XIV, die twee dagen eerder de Rijn bij het Gelderse Lobith waren overgestoken.

Op 20 juni 1672 werd de nabij 's-Graveland gelegen vestingstad Naarden door de Franse troepen ingenomen. Het Franse leger stootte in rap tempo door. Binnen een mum van tijd waren de provincies Gelderland, Overijssel en Utrecht onder de voet gelopen. Prins Willem III van Oranje had in allerijl een provisorische waterlinie tot stand weten te brengen. Te diep om te doorwaren maar niet diep genoeg om met grote schepen te bevaren, vormde de waterlinie voor de vijand een militair-strategisch struikelblok. Het plan van Lodewijk XIV – doorstoten richting Holland – liep spaak en de oorlog raakte in een impasse.

3

3 Detail van een kaart van Gooiland uit 1636, vervaardigd door C. Dankersz de Rij. Op de kaart is de kavelverdeling van 's-Graveland zichtbaar. NHA coll. 560, inv. nr. 378.

De waterlinie scheidde het bezette deel van de Republiek van het vrije deel. 's-Graveland kwam aan de Franse kant van de waterlinie te liggen, maar er was geen sprake van een permanente bezetting. Desalniettemin lag het dorp in het frontgebied. Geregeld trokken Franse troepen door de regio. In september 1672 sloegen Franse infanteristen en cavaleristen hun kampement op in 's-Graveland en op de Hilversumse heide. Volgens een tijdgenoot uit Utrecht heeft de Franse generaal François Henri de Montmorency-Bouteville, hertog van Luxembourg, toen verblijf gehouden in het huis van Tromp.⁹ Half september trokken Franse troepen plunderend door de dorpen 's-Graveland, Loosdrecht en Breukeleveen. Volgens eerdergenoemde tijdgenoot is er toen 'op barbarische wijze' geplunderd.¹⁰

Luxembourg verbleef omstreeks begin oktober 1672 in het huis van Joachim Irgens van Westervick, het huidige Spanderswoud.¹¹ De hertog had vernomen dat Willem III een aanslag op Naarden wilde plegen.¹² Op 8 oktober trok een honderdtal Franse militairen vanuit Utrecht door 's-Graveland. De kleine Staatse bezetting in het Gemeenlandshuis, ter hoogte van de sluis tussen 's-Graveland en Ankeveen, werd overvallen.¹³ 's-Graveland werd door de Franse troepen geplunderd. Degenen die niet waren gevlucht, werden volgens dominee Van Midlum 'uitgekleedet en mishandelt'.¹⁴

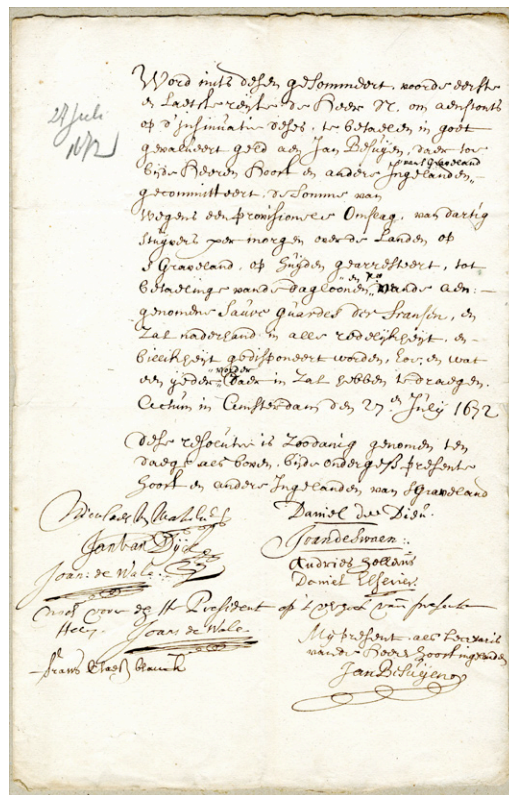
De buitenplaatsen in 's-Graveland bleven vooralsnog gespaard. Immers kon middels bedreigingen nog geld afgetrokkeld worden; een afgebrande buitenplaats zou niets meer opleveren.

Brandschattingen en sauvegardes

Contributies, in geld of natura, werden geïnd door ambtenaren – intendanten – in dienst van de Franse staat. De contributies kwamen direct ten goede aan het Franse leger. Militairen werden ingezet om betalingen af te dwingen. Landeigenaren, boeren en dorpsbewoners konden een *sauvegarde* aanvragen. Dit kon ofwel een document zijn waarin werd bevestigd dat de verplichte betalingen aan de vijand waren voldaan, ofwel een 'levende' *sauvegarde*. Met het laatste wordt bedoeld dat hetgeen waarvoor de *sauvegarde* was afgegeven bescherming genoot van soldaten.¹⁵

Op 27 juli 1672 ondertekenden enkele ingelanden van 's-Graveland te Amsterdam een document waarin afgesproken werd dat aan Franse soldaten 30 stuivers per morgen¹⁶ betaald zou worden om de buitenplaatsen te beschermen tegen plundersaars. Opvallend is dat de handtekening van Cornelis Tromp ontbreekt.¹⁷ In augustus ontvingen de ingelanden van 's-Graveland brieven die hen op order van Luxemburg waren toegezonden. De hertog eiste van de ingelanden hoge geldsommen voor het behoud van hun bezittingen. Wie op tijd het vereiste bedrag betaalde, zou gevrijwaard worden van verwoesting. Wie niet kon of wilde betalen, moest met lede ogen toezien hoe zijn bezittingen aan de vlammen werden prijsgegeven. Deze praktijk werd brandschatten genoemd. Uit angst voor de Fransen gingen velen overstag, ondanks het door de Staten-Generaal afgekondigde verbod op het betalen van contributies of brandschattingen aan de vijand.

Cornelis Tromp werd in eerste instantie voor 1500 rijksdaalders (omgerekend 3750 gulden) aange-

4

5

4 Stukken betreffende de aan de Fransen troepen te betalen brandschatting (27.7.1672). WAGV toeg. nr. 13, inv. nr. 151.

5 Houtsnede uit de Nieuwe Spiegel der Jeught uit 1680. Op de troon zit Luxembour. Achter de tafel zit intendant Robert. UBA 1520 F 26.

slagen. Het bedrag moet zowel voor Margaretha's buitenplaats als voor de bezittingen die Cornelis van zijn broer gekocht had bedoeld zijn; de andere ingelanden werden voor aanzienlijk lagere bedragen aangeslagen.¹⁸ Op 6 november werden de ingelanden Daniel Elsevier en Joan de Swaen gemachtigd om namens de hoofdingelanden van 's-Graveland over de hoogte van de brandschatting te onderhandelen met de Franse intendant Louis Robert. Voor alle bezittingen samen zou in totaal niet meer dan 2500 gulden betaald worden. Zes dagen later werd het bedrag verhoogd naar 6000 gulden. Dit bedrag zou pas betaald worden wanneer de oorlog voorbij was. Wanneer één van de hoofdingelanden schade zou lijden als gevolg van het optreden van de Fransen, zou het bedrag naar billijkheid verminderd worden. Tromps 'kleine plaats' werd aangeslagen voor 320 gulden; het behoud van de 'grote plaats' zou 640 gulden moeten opbrengen.

Geen enkele andere 's-Gravelandse buitenplaats werd voor zoveel aangeslagen als de buitenplaats van Tromp.¹⁹ Het was een veel lager bedrag dan de oorspronkelijk in juli geëiste 1500 rijksdaalders, maar desalniettemin een exorbitant bedrag. Op 19 november 1672 werd de machtiging voor Elsevier en De Swaen nogmaals bekrachtigd. In de bekrachtiging wordt vermeld dat wanneer 'ijemants hujs mogt komen afgebrand te worden, [...] deselve van de betaeling zijner quota vrij [sal] zijn'.²⁰

In de as gelegd

Vanuit zijn huis aan de Amsterdamse Keizersgracht regelde Tromp zijn zaken in 's-Graveland. Dit deed

hij via Jacob de Petersen, een Deen die zich in 1664 in de Republiek vestigde en vijf jaar later met Catharine Bicker trouwde. De schoonvader van Petersen, Jacob Bicker, bezat een buitenplaats op kavel 22, naast de bezittingen van het echtpaar Tromp. Petersen woonde zelf aan het Janskerkhof in Utrecht. Aangezien hij zich aan de Franse kant van de waterlinie bevond, kon hij zonder al te veel problemen een oogje in het zeil houden in 's-Graveland.²¹ Nadat de Fransen de Republiek hadden ontruimd, beschuldigde Tromp Petersen ervan dat hij bezittingen van het echtpaar Tromp uit 's-Graveland had ontvreemd. Niet de Franse vijand, maar Petersen was er volgens Tromp debet aan dat er bezittingen waren verdwenen en dat de huizen in de as waren gelegd.²² Petersen probeerde er alles aan te doen om zijn onschuld te bewijzen. Tromp, die uiteraard niet gecharmeerd was van Petersens drukwerk, deed reeds in 1675 zijn beklag bij graaf Johan Maurits van Nassau-Siegen over het 'nevensgaende pasquil door den heer Petersen gestroeijt'.²³

Het eerste pamflet dat Petersen had laten uitgeven, was namelijk een brief van Petersen aan graaf Van Nassau-Siegen waarin Petersen Tromp van leugens betichtte.²⁴ In juni 1677 schreef Petersen een boze brief aan Tromp, waarin hij verkondigde dat hij een 'voorlopertje' van een manifest 'met den druck gemeen' zou maken.²⁵ Dit bijna vijftig pagina's tellende 'voorlopertje' verscheen nog datzelfde jaar.²⁶ Verder bevat laatstgenoemde pamflet tientallen bewijsstukken, waaronder brieven van Margaretha van Raephorst, die in het voordeel van Petersen moesten beslissen.

Veel van wat bekend is over het verbranden van de bezittingen van het echtpaar Tromp in 's-Graveland,

is afkomstig uit pamfletten die Petersen tussen 1675 en 1677 heeft laten uitgeven. Daarnaast zijn er in het Utrechts Archief enkele notariële akten bewaard gebleven.²⁷ Als laatste zijn de brieven van Luxembourg aan de Franse Staatssecretaris van Oorlog, François-Michel le Tellier, markies van Louvois, interessant. Wat kunnen we uit de pamfletten, akten en brieven afleiden over het afbranden van de huizen in 's-Graveland?

In september probeerde Tromp om vrijstelling van betaling te krijgen. Volgens Luxembourg had Tromp verklaard dat hij niet in dienst was getreden omdat hij niet tegen Frankrijk wenste te ageren. Een drogreden, aldus Luxembourg. De hertog hoopte dat Tromp invloed wilde uitoefenen op zijn vrienden, kennissen en familieleden 'dans les principaux emplois' te Amsterdam.²⁸ Tromp lijkt niet op de brieven in te zijn gegaan. Half oktober vroeg Luxembourg Louvois om advies: 'on sera ce que vous ordonnez'. Wanneer Louvois besloot dat de tijd van onderhandelen voorbij was, zou Luxembourg de buitenplaats van Tromp platbranden: 's'il ne faut que faire beau feu, pour celà, nous brûlerons bien'.²⁹ Op 8 november schreef Luxembourg dat er een bode naar Tromp was gestuurd om geld te halen. Wanneer de bode zonder geld terugkwam, zou Luxembourg het huis zonder enige genade aan de vlammen prijsgeven.³⁰

Op 14 november 1672 schreef Henrick Melchers, de zaakwaarnemer van Joachim Irgens en net als Tromp woonachtig aan de Keizersgracht, een brief aan Petersen. Tromp verzocht Petersen er alles aan te doen om zijn buitenplaats te redden. Naast Tromp had ook Irgens een beroep gedaan op Petersen. Op 17 november 1672 schreef Petersen

aan Melchers dat Franse soldaten – *sauvegardes* – van de buitenplaatsen van Tromp en Irgens ‘alles hebben weggenomen’. Petersen wilde de Franse *sauvegardes* laten vervangen door Zwitsers, ‘om die Huysen soo lange ‘t mogelijk is te conserveren’.

Op 21 november meldde Petersen aan Melchers dat de Franse bezetter akkoord ging met een bedrag van 1400 gulden. Petersen verzocht Melchers aan Tromp te vragen of hij te kennen wilde geven of hij met dit bedrag akkoord ging of niet. Wanneer hij niet akkoord kon of wilde gaan, zou hij dan in ieder geval willen laten weten of hij van Petersen verwachtte dat deze de geplunderde goederen voor een redelijke prijs zou terugkopen? In een *post scriptum* voegde De Petersen toe dat hij zou kijken of hij nog enkele oranjeboomen en andere zaken kon redden. In zijn brief van 24 november schreef Petersen aan Melchers dat het hem ‘in [zijn] ziel leet soude doen, dat sulcke schoone huysen ende gelegentheden’ in rook zouden opgaan, ‘en alle bogaerts, plantagien, die soo schoon sijn, en veel jaren vereyschen eer sy groot werden’ verloren zouden gaan.³¹

In december joeg Petersen een aantal plunderende Fransen uit het huis van Tromp. Er was toen lood ontvreemd en deuren en vensters waren beschadigd of vernield. Met hulp van Tromps knechten is het gelukt om een aantal pilaren uit te breken en naar de hofstede van majoor Bicker te brengen. Het huis had toen al veel schade geleden; getuigen spreken van een ‘generale mis-handeling van het huys’.³² Boeren en andere plundersers hadden onder meer het goudleren behang van de muren van de buitenplaats gehaald en meegenomen. Schilderijen en stoelen waren gestolen en er was kleine schade aangericht. Knechten van Tromp, Irgens

en Bicker braken onder meer koperen kranen en het overgebleven goudleer uit, om te voorkomen dat deze in handen van de Fransen zouden vallen. IJzeren platen en haardplaten werden voor het huis in het water geworpen; de rest werd met een schuitje naar Tromps huis in Amsterdam overgebracht.³³ Petersen had zelf vier marmeren pilaren en een aantal oranjeboomen in bewaring genomen en plaatste een *sauvegarde* om de rest te beschermen. De *sauvegarde* heeft meermaals soldaten en plundersers weg kunnen sturen. Het was voor hem echter onmogelijk om alles in zijn eentje in de gaten te houden, want hij was ook ingehuurd om bij Jacob Bicker toezicht te houden.³⁴

Maar wiens huis wordt er bedoeld? Gaat het om de buitenplaats die Margaretha van Raephorst van haar eerste echtgenoot heeft geërfd, of betreft het de woning die Tromp van zijn broer heeft gekocht? Petersen schreef slechts dat het huis ‘nae bij het mijne is’.³⁵ Met ‘de mijne’ moet hij de buitenplaats van zijn schoonvader op kavel 22 hebben bedoeld. In ieder geval is duidelijk dat beide huizen van het echtpaar Tromp op 12 december 1672 nog overeind stonden, en dat ze niet op hetzelfde moment zijn afgebrand. De bezittingen op kavels 18 en 19 zijn vermoedelijk tussen 12 december 1672 en 6 januari 1673 in de as gelegd. Een nadere afbakening biedt een brief van Margaretha Turnor, vrouwe van Amerongen. Op 26 december schreef ze in een brief aan haar man Godard Adriaan van Reede van Amerongen dat ze heeft gehoord dat de vijanden ‘het huys van Tromp int schrafvelant [...] tot de gront toe hebben afgebrand’.³⁶

Het huis van Margaretha van Raephorst stond toen nog overeind. Op 6 januari schreef ze aan haar

vriendin Maria van Golsteijn dat ze hoopte dat haar buitenplaats behouden bleef, ‘te meer dewijle wy soo exsive schaden alreede hebben geleden, door het af-branden en ruineren van mijn mans plaetse in ‘s-Gravelandt’. Alles uit haar eigen huis was toen al door de Fransen verkocht. Op 13 januari schreef de echtgenote van Tromp dat ze bereid was ‘een eerlijke somme’ te betalen voor haar ‘huys, plantagie en alles’ én de eigendommen van haar man in de huidige staat. In lijn met wat de hoofdingelanden op 12 november 1672 hadden afgesproken, wilde Margaretha pas betalen wanneer de vrede was gesloten. Ook zou ze iemand sturen om op haar huis te letten. Op 18 januari had Margaretha van Raephorst vernomen dat er op de buitenplaatsen van Elzevier, De Dieu en Bicker Zwitserse *sauvegardes* de boel in de gaten hielden. Het verbaasde haar dat de buitenplaatsen van deze heren er nog goed bij stonden, want er werd niets betaald.³⁷

Uiteindelijk moest Margaretha er ook aan geloven; haar buitenplaats ging net als die van haar man in vlammen op. Wanneer dit precies is gebeurd, is niet helemaal duidelijk. Historicus Jan den Tex citeert in zijn boek *Onder vreemde heren* een brief van Luxembourg, gedateerd 2 februari 1673, waarin de Franse generaal schreef dat hij het kasteel van Amerongen én het huis van Tromp heeft verbrand. De datum van het afbranden van kasteel Amerongen klopt echter niet; dit kasteel werd pas op 21 februari 1673 in de as gelegd.³⁸ Het is goed mogelijk dat ofwel Den Tex, ofwel Luxembourg een verkeerde datum heeft genoteerd.³⁹ Geconcludeerd kan worden dat het huis dat Tromp van zijn broer kocht hoogstwaarschijnlijk eind december 1672 is afgebrand, de buitenplaats van Margaretha vermoedelijk in februari 1673.⁴⁰

6

- 6 Gevecht tijdens de zeeslag bij Kijkduin. Vervaardigd door Willem van de Velde de Jonge, ca. 1675. Collectie Rijksmuseum.

Wraak?

In de brief van februari 1673 schrijft Luxembourg dat hij een detachement naar het huis van Tromp heeft gestuurd om het in de brand te steken. Hiermee moet het huis van Margaretha van Raephorst bedoeld zijn. Tromp zou in Amsterdam een redevoering hebben gehouden tot andere huiseigenaren die de opgelegde contributies nog niet betaald hadden. Daarbij zou Tromp hebben gezegd dat hij niet bezorgd was over zijn huis, omdat de Fransen er toch niets tegen zouden ondernemen. Deze uitspraken waren voor Luxembourg de druppel. Tromp moest een lesje geleerd worden.⁴¹ Volgens Petersen wilden de Fransen niet meer met het echtpaar Tromp onderhandelen vanwege de 'door uw vrouw schriftelijke gepresenteerde kluchtige condities'.⁴² Hiermee doelde Petersen er waarschijnlijk op dat Margaretha pas wilde betalen wanneer de vrede gesloten was.

Het is ook goed mogelijk dat de Fransen wraak wilde nemen op Tromp. Hoewel Tromp pas op 30 april 1673 weer tot luitenant-admiraal werd benoemd, is er bewijs aangetroffen dat hij al begin januari 1673 weer in dienst is getreden. Op 31 december 1672 werd hem verzocht zich bij de Gedeputeerden te Velde in het prinselijk hoofdkwartier te Alphen aan de Rijn te melden.⁴³ Volgens de krant van 3 januari 1673 had Tromp opdracht gekregen om 20.000 'mariniers ofte bootsvolck' op te trommelen. Er mocht naar hartenlust bij de vijand geplunderd worden, zonder dat er aan de Admiraliteit of wie dan ook rekenschap hoefde te worden gegeven.⁴⁴ Op 4 januari werden 500 mariniers en bootsgesellen 'uyt ordre van Zijn Hoogheyt, voor d'Heer Tromp, in verscheyde vaartuygen [...] verdeelt en

met alle noodigh krijghs-tuygh voorzien'.⁴⁵ Het lijkt er sterk op dat Tromp via de Prins van Oranje een baan heeft gekregen om de Fransen te bestoken vanaf de Hollandse waterlinie.⁴⁶ Er zijn meerdere voorbeelden bekend van buitenplaatsen die werden vernield omdat de eigenaar openlijk partij had gekozen tegen de Fransen. Het bekendste voorbeeld is kasteel Amerongen.⁴⁷

Uit de as herrezen

In juni en augustus 1673 bestreed Tromp de gecombineerde Frans-Engelse vloot in de twee Slagen bij Schooneveld en de Slag bij Kijkduin. Niet lang nadat de strijd op zee in het voordeel van de Republiek beslecht was, werd Naarden op de Fransen veroverd. De Franse aftocht op 13 september 1673 betekende echter niet dat men zonder gevaar 's-Graveland kon bezoeken: half september dat jaar verzochten enkele inwoners van 's-Graveland de commandant van het op de Fransen veroverde Naarden om 'voor ijeder hujs der heeren ingelanden' een *sauvegarde* te plaatsen.⁴⁸ Pas na de verovering van Naarden en Tromps terugkeer van de vloot, kon het echtpaar de schade aan de goederen in 's-Graveland opnemen.⁴⁹ Het echtpaar reageerde ontsteld op de aanblik van Margaretha's verwoeste buitenplaats. Andere buitenplaatsen in 's-Graveland zouden namelijk ongeschonden zijn gebleven, 'daar niet een bladt van een boom was aan geraakt'.⁵⁰

Toch was er in 's-Graveland veel verwoest: uit de notulen van de hoofdingelanden van 's-Graveland blijkt dat de 'huijsen, plantagien, en vrugten van landen meest geruineert' waren.⁵¹

Uiteindelijk werd besloten de buitenplaats van Margaretha te herbouwen. Het gebouw dat in opdracht van Joan van Hellemont is gebouwd, wordt in contemporaine bronnen vermaard. Tobias van Domselaer, bijvoorbeeld, beschreef Margaretha's woning als 'het groote en kostelijke gebouw'.⁵² Volgens Van Domselaer hadden de Franse militairen een 'heerlijk gebouw [...] tot as verbrandt'. Het gebouw was 'in een puynhoop [...] neder gestort'.⁵³ Lambertus van den Bosch spreekt in zijn *Historien onses tyds* over het 'prachtige gebouw', dat door de Andries Bicker was gebouwd 'en door de heer Jan van Hellemont voltooyt'. Het gebouw was 'door gantsch Hollant wegens cierlijkheyt vermaart'.⁵⁴

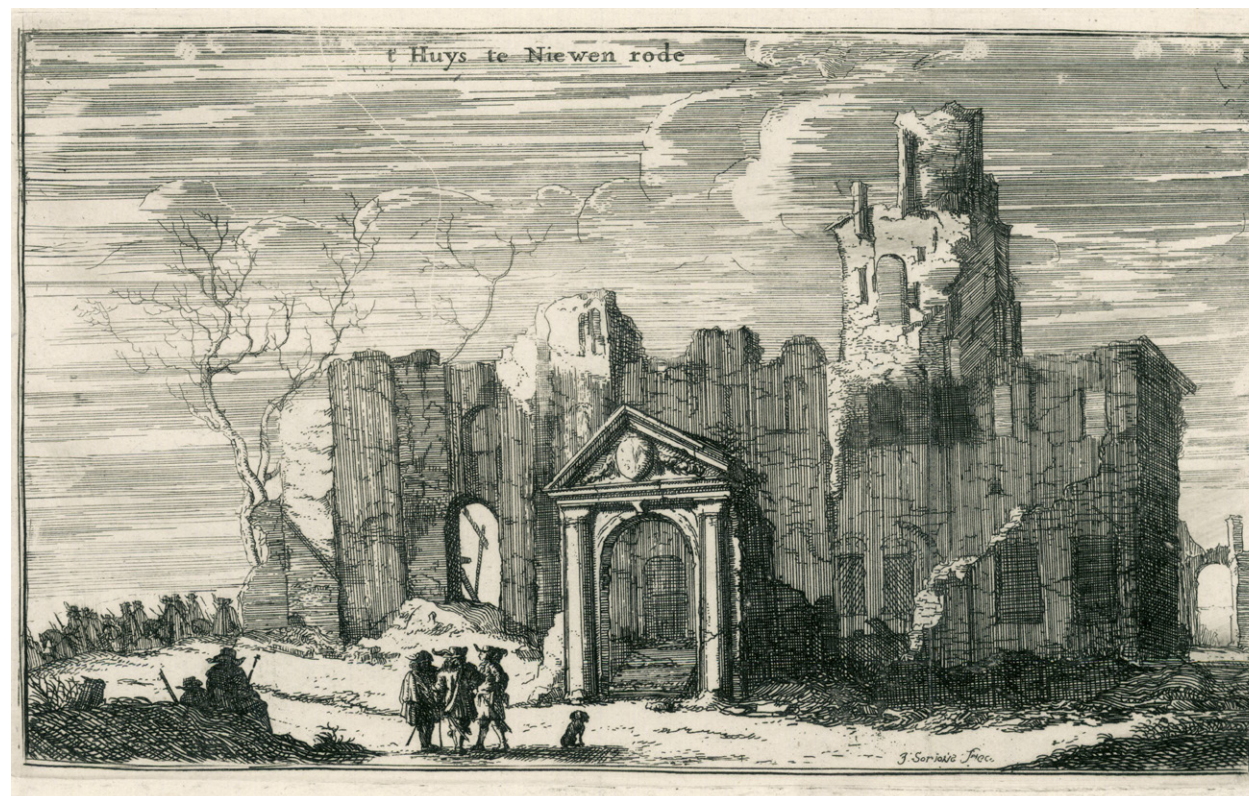
Tromp was vooral gesteld geweest op de bomen en plantages. Het was echter niet mogelijk om alle 'geboomte en plantagien binnen den tijdt van 2 of 3 jaren, in zijn fleur, zoo als het korts tevoren geweest was [...], gelijk met het gebouw' te herstellen.⁵⁵ De zeevaarder had een oranjerie en er stonden verschillende soorten bomen op het landgoed. Jacob de Petersen probeerde te redden wat hij redden kon; hij heeft onder meer grote kachels uit de oranjerie afgevoerd naar de hofstede van Bicker. Het mocht niet baten: 'oraingie ende andere bomen soo buijte als binnen in't selve oraingien hujs [waren door de Fransen] affgecapt'.⁵⁶ Eind juni 1673 hebben enkele werklieden uit Hilversum de takken van de afgekapte bomen in opdracht van Petersen verzameld en in takkenbossen samengebonden. Een deel is toen naar de hofstede van Bicker afgevoerd. Een ander deel is door Franse soldaten meegenomen op boerenwagens.⁵⁷

Wanneer is dan begonnen met de bouw van het gebouw dat tegenwoordig bekend staat als Trom-

penburgh? Tijdens de vorige restauratie is een trotseerloodje aangetroffen waaruit blijkt dat het dak in 1678 gereed was. De plafondschilderingen van Johannes Voorhout en de sloopsschilderingen in de koepel zijn voorzien van het jaartal 1684. De al eerdergenoemde kasteelvrouw van Amerongen, Margaretha Turnor schreef op 21 april 1677 een brief aan haar man waarin ze aangaf dat Tromp op bezoek was geweest. Het huis van Margaretha Turnor en Godard Adriaan van Reede van Amerongen was tijdens de Hollandse Oorlog eveneens verwoest en het echtpaar was vrijwel meteen begonnen met de herbouw. Toen Tromp het nieuwe kasteel Amerongen zag, zou hij volgens Margaretha Turnor hebben gezegd dat hij 'ock aent timmeren' wilde.⁵⁸ Volgens architectuurhistorica Stance de Haas-Staalman betekent dit niet per se dat met de herbouw van de buitenplaats in 's-Graveland pas in 1677 is aangevangen; het is ook mogelijk dat Tromp toen aan de volgende fase van de bouw wilde beginnen.⁵⁹

In mei 1676 werd Tromp opperbevelhebber van de Deense vloot. In maart 1677 was Tromp weer even terug in 's-Graveland.⁶⁰ Een jaar later, op 8 mei 1678, werd hem ontslag verleend. Op 6 februari 1679 volgde eindelijk de lang begeerde benoeming tot luitenant-admiraal-generaal van de Staatse vloot.⁶¹ Tijdens Tromps afwezigheid verrees er langzamerhand een buitenplaats in de contreien van de afgebrande buitenplaats van Margaretha van Raephorst. Tromp vernoemde zijn buitenplaats in 's-Graveland naar zijn nieuwverworven grafelijke titel: Syllisburgh.⁶²

Het huis is hoogstwaarschijnlijk in verschillende fases gebouwd; tussen het gereedkomen van het

7

7 Huis te Nieuwenrode, verwoest door de Fransen in 1672. Vervaardigd door Isaac Sorius, 1672-1676. Collectie Rijksmuseum.

dak in 1678 en de plafondschilderingen van Voorhout in 1684 zit maar liefst zes jaar.

Volgens de hypothese van Ir. W. Annema bestond het oorspronkelijke huis uit een eenvoudig rechthoekig gebouw, dat pas tijdens de bouwcampagne van ca. 1678 is uitgebreid. Volgens Annema stonden de stenen buitenmuren na de brand nog grotendeels overeind.⁶³ Het onderzoeksteam van het Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA) vermoedt dat een groot deel van de funderingen van het corps de logis een restant is van het oorspronkelijke huis. De oostelijke kopgevel heeft een schuin verloop, waardoor de noordgevel ongeveer 60 cm langer is dan de zuidgevel. Mogelijk maakte de oostmuur, die een afwijkende funderingswijze had, deel uit van de voorganger van de huidige buitenplaats.⁶⁴ Monumentenbezit onderschrijft deze visie. Het tussenlid is waarschijnlijk gebouwd op de fundering van de voormalige toegangsbrug. Alleen de koepelzaal is volledig nieuw.

Wie de bekende prenten bekijkt die Isaac Sorious van verscheidene in 1672-1673 verwoeste buitenhuizen vervaardigde, ziet dat van vrijwel elk gebouw de buitenmuren en fundering nog (deels) overeind staan. Jacob de Petersen schreef in 1677 aan Cornelis Tromp dat alle stenen van de verbrande huizen na de brand zijn blijven liggen.⁶⁵

Verder bevindt zich in de notulen van de hoofd-ingelanden van 's-Graveland een interessante aantekening, gedateerd 16 maart 1676. Daarin staat dat Tromp heeft goedgekeurd dat de stenen voor de reparatie van de brug over de Vaart bij de Kortenhoefseweg – tegen betaling – mochten worden

gehaald 'van zijn wel Ed.ts plaats op sGraveland'.⁶⁶ Zouden hiervoor mogelijk de stenen van het afgebrande huis zijn gebruikt, had Tromp op in 's-Graveland een kleine steenoven laten bouwen voor de bouw van zijn nieuwe buitenplaats⁶⁷ en kon hij er een aantal extra laten bakken, of was de bouw toen al vergevorderd en waren er stenen over?

Uiteraard was er voor de (her)bouw van de buitenplaats ook hout nodig. Sinds 1676 onderhield Tromp vriendschappelijke betrekkingen met de keurvorst van Brandenburg, Friedrich Wilhelm. De verhoudingen waren zelfs zo goed, dat de keurvorst hout wilde schenken aan Tromp. In het Stadsarchief Delft ligt een brief aan de Nederlandse Cornelis Ryckwaert, keurvorstelijk bouwmeester en (hof)architect in Küstrin. Ryckwaert werkte onder meer aan de vestingwerken van Küstrin.⁶⁸ De onbekende briefschrijver wees erop dat het ontzettend veel moeite kostte om het aan Tromp geschonken hout te vervoeren. Middels de brief wilde hij Ryckwaert vragen of het misschien mogelijk was dat de keurvorstelijk bouwmeester zélf als ondernemen voor het transport van het hout zou willen optreden.⁶⁹ Helaas is niet bekend of het hout ooit bij de beoogde ontvanger terecht is gekomen.

Ondanks het schaarse aantal bronnen over het gebouw dat wij nu kennen als Trompenburgh of de voorganger van dit gebouw, kunnen er dankzij kleine snippers aan informatie toch waardevolle inzichten verworven worden.

Merle Lammers

10 Trompenburgh

Voetnoten

- 1 Ook wel gespeld als Joan, Jean of Jan Van Hellemond(t) of Van Helmond. De meest voorkomende spelwijze is echter Joan van Hellemont. Derhalve is deze spelwijze aangehouden.
- 2 SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen, *Cultuurhistorische analyse en waardering Trompenburg te 's-Graveland* (Wageningen: SB4 Bureau voor Historische Tuinen, Parken en Landschappen, 2010), *passim*.
- 3 U.M. Mehrtens, *'s-Graveland en zijn buitenplaatsen* (Zeist: Rijksdienst voor Monumentenzorg, 1985), 18. Een bouwhuis was een voorgebouw van een kasteel of hofstede. Het fungeerde als plaats waar de pachtafdracht werd voldaan.
- 4 Stukken betreffende verschillende buitenplaatsen in 's-Graveland (27.10.1662). SAGV toeg. nr. 004, inv. nr. 120. Met dank aan Ineke de Ronde voor het wijzen op deze bron.
- 5 Mehrtens, *'s-Graveland en zijn buitenplaatsen*, 18. In 1657 waren kavel 18 en 19 eigendom van Daniël van Hogendorp. Volgens het uittreksel uit de kohieren van de verkavelde gronden, stonden op de kavels van Van Hogendorp 'een boerenhuys [...] met eenige commoditeyt voor den eygenaer'.
- 6 Stukken betreffende verschillende buitenplaatsen in 's-Graveland (2.9.1671). SAGV toeg. nr. 004, inv. nr. 120.
- 7 Prud'homme van Reine, *Schittering en schandaal*, 274. Er was nog meer bezit, maar dat betreft vooral land dat werd verhuurd. Aan de Amstel, in de Buitenveldertse Polder, verhuurde het echtpaar een huis en een tuin, zie: Boedelinventaris van Cornelis Tromp (1692). Hs inv. nr. 1933.0436, toegnr. HS-1079.
- 8 A.D. Wumkes, "'In de verstroyinge'. 1672-1674', in: *In de gekroonde trapgans: drie eeuwen 's-Graveland* (Breukelen: 's-Graveland en Kortenhoeve "In de Gloriosa", 1973), 40-45.
- 9 J.A. Grothe, 'Dagelijksche aantekeningen gedurende het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 en 1673, gehouden door Mr. Everard Booth, Raad-Ordinaris in den Hove Provinciaal van Utrecht en Oud-Raad ter Admiraliteyt. Uit de papieren van Booth medegedeeld door Mr. J.A. Grothe', *Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht*. Deel 6 (Utrecht: Kemink en zoon, 1857) [Tweede Deel], 3-166, aldaar 33. Of hiermee de buitenplaats van Margaretha wordt bedoeld of het huis dat Tromp van zijn broer had gekocht, is niet bekend.
- 10 Grothe, 'Dagelijksche aantekeningen gedurende het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 en 1673', 33.
- 11 [Abraham de Wicquefort], *De Fransche tyrannie* (Amsterdam: Jan Claesz ten Hoorn, 1674), 132. Irgens was eigenaar van kavels 9, 10 en de helft van 8.
- 12 Hans Mous, 'Water en vuur. Het Rampjaar in de regio (deel 2b)', *Tussen Vecht en Eem* 32:4 (2024), 204-218, aldaar 213.
- 13 *Oprechte Haerlemsche Courant* (11.10.1672). Wumkes, "'In de verstroyinge", 40-45; Mous, 'Water en vuur', 213.
- 14 Wumkes, "'In de verstroyinge", 40-45; Mous, 'Water en vuur', 213.
- 15 Merle Lammers, 'Och, ons lieve vaderlant is wel in een seer droefvige staet'. De Hollandse Oorlog in de Republiek (1672-1674) door de ogen van tijdgenoten (Masterscriptie Militaire Geschiedenis, Universiteit van Amsterdam, 2021), 45-48.
- 16 Een morgen is een oppervlaktemaat. Er wordt een gebied mee aangeduid dat in één morgen door een boer met een ossenpaar geploegd kon worden. De precieze grootte is streekgebonden, maar doorgaans staat één morgen gelijk aan iets minder dan één hectare.
- 17 Stukken betreffende de aan de Fransen troepen te betalen brandschatting (27.7.1672). WAGV toeg. nr. 13, inv. nr. 151.
- 18 L. Sylvius [Lambert van den Bosch], *Historien onses tyds, behelzende saken van staet en oorlogh* (Amsterdam: Jan ten Hoorn en Jan Bouwman, 1685), 473.
- 19 Stukken betreffende de aan de Franse troepen te betalen brandschatting (12.11.1672). WAGV toeg. nr. 13, inv. nr. 151.
- 20 *Ibidem* (19.11.1672).
- 21 Hans Mous, 'Een zuinige zeeheld in 's-Graveland. Tromps huis door de Fransen verbrand (1672-1673)', *Tussen Vecht en Eem* 30:3 (2012), 158-166, aldaar 159, 161-162.
- 22 [Jacob de Petersen], *Missive, geschreven door den heer Baron de Petersen, Raad, Resident, en Commissaris Generael van haer Furstel: Doorl: van Hanover, en Bisschop van Osnabrugge, Hartogen van Bronswijck en Lunenborgh. Aen den Lt. Adr. Gr. Cornelis Tromp: het welke sal dienen tot een voorloper van het manifest, dat soo ras mogelick is, tegen gemelden Lt. Adr. sal uytgegeven worden* (z.p., z.u., 1677).
- 23 Brief van Cornelis Tromp aan Johan Maurits van Nassau-Siegen (13.3.1675). HHSTaW toeg. nr. 3036, inv. nr. 1477.
- 24 [Jacob de Petersen], *Memorie overgegeven aen sijn Vorstelijcke Doorluchtigheyt Prince Mauritius, ter saecke van de heer resident*

- Petersen, en de heer luitenant-admiraal Tromp* (z.p., z.u., [1675]).
- 25 Brief van Jacob de Petersen aan luitenant-admiraal Cornelis Tromp betreffende de verwoesting van het buitengoed van de laatste (8/18.6.1677). NA toeg. nr. 1.11.01.01, inv. nr. 102.
- 26 [Jacob de Petersen], *Missive*.
- 27 Notariële akten (19.12.1673, 3.1.1674, 26.1.1674, 9.2.1674, 14.2.1674, 2.1.1676 en 30.10.1680). HUA toeg. nr. 34-4, inv. nr. 403, aktenrs. 17, 18, 23, 24 en 99; inv. nr. 575, aktenrs. 1 en 240; inv. nr. 638, aktenr. 187.
- 28 Brief van Luxembourg aan Louvois (23.9.1672). Geciteerd in: z.a., *Campagne de Hollande, en MDCLXXII, sous les ordres de Mr. Le Duc de Luxembourg* (Den Haag: Pierre de Hondt, 1759), 186-189.
- 29 Brief van Luxembourg aan Louvois (14.10.1672). Geciteerd in: *Campagne de Hollande*, 211-215.
- 30 Brief van Luxembourg aan Louvois (8.11.1672). Geciteerd in: *ibidem*, 249-250.
- 31 [Jacob de Petersen], *Missive*.
- 32 *Ibidem*.
- 33 *Ibidem*.
- 34 *Ibidem*. De marmeren pilaren en kolommen werden in 1680 bij Tromp terugbezorgd: Kwitantie (30.10.1680). HUA toeg. nr. 34-4, inv. nr. 638, aktenr. 187.
- 35 *Ibidem*.
- 36 Brief van Margaretha Turnor aan Godard Adriaan van Reede van Amerongen (26.12.1672). HUA toeg. nr. 1001, inv. nr. 2722.
- 37 *Ibidem*.
- 38 Jan den Tex, *Onder vreemde heren. De Republiek der Nederlanden 1672-1674* (Zutphen: Terra, 1982), 69.
- 39 De originele brief ligt in het *Service historique de la Défense* te Vincennes. Het was voor dit artikel niet mogelijk het origineel in te zien.
- 40 Tot dezelfde conclusie kwam ook Mous, 'Een zuinige zeeheld in 's-Graveland', 164.
- 41 Den Tex, *Onder vreemde heren*, 69.
- 42 [Jacob de Petersen], *Missive*.
- 43 [Tobias van Domselaer], *Het Ontroerde Nederlandt* (Amsterdam: Markus Willemsz. Doornik, 1674), 493.
- 44 *Haegse post-tydinge* (3.1.1673).
- 45 [Van Domselaer], *Het Ontroerde Nederlandt*, 493.
- 46 Zie ook: *Oprechte Haerlemsche courant* (7.1.1673 en 10.1.1673); Brief van Margaretha Turnor aan Godard Adriaan van Reede van Amerongen (6.1.1673). HUA toeg. nr. 1001, inv. nr. 2723.
- 47 De heer van Amerongen verklaarde dat zijn kasteel was verbrand omdat hij volgens de Fransen 'de gene was die diverse princen in Duijtslandt tegens die Croon had getracht op te setten, ende te ruiineren'.
- 48 Resolutie tot het bezorgen van de sauvegardes (17.9.1673). WAGV toeg. nr. 13, inv. nr. 1.
- 49 Prud'homme van Reine, *Schittering en schandaal*, 334.
- 50 [Van Domselaer], *Het Ontroerde Nederlandt*, 627-628.
- 51 Resolutie tot het verzoek vrijgesteld te worden van verponding voor de jaren 1672 en 1673 (14.8.1674). WAGV toeg. nr. 13, inv. nr. 1.
- 52 [Van Domselaer], *Het Ontroerde Nederlandt*, 627-628.
- 53 *Ibidem*.
- 54 L. Sylvius, *Historien onses tyds, behelzende saken van staat en oorlogh*, 473.
- 55 [Tobias van Domselaer], *Het Ontroerde Nederlandt*. 2e deel, 628.
- 56 Notariële akten (19.12.1673 en 26.1.1674). HUA toeg. nr. 34-3, inv. nr. 575, aktenr. 240 en inv. nr. 403, aktenr. 17.
- 57 Notariële akte (3.1.1674). HUA toeg. nr. 34-4, inv. nr. 576, aktenr. 1; Petersen, *Missive*.
- 58 Brief van Margaretha Turnor aan Godard Adriaan van Reede van Amerongen (21.4.1677). HUA toeg. nr. 1001, inv. nr. 2724.
- 59 Stance de Haas-Staalman, 'Ontwierp Daniël Stalpaert Trompenburg?' in *TVE* 30:3 (2012), 166-174, aldaar 171.
- 60 De *Amsterdamsche Courant* van 13 maart 1677 berichtte dat Tromp 'op syn goederen in 's Gravelant soude aengekomen syn': *Amsterdamsche Courant* (13.3.1677).
- 61 Prud'Homme van Reine, *Schittering en schandaal*, 375.
- 62 Als dank voor zijn bewezen diensten werd hij door koning Christiaan V verheven tot graaf van Sölvesborg, of Syllisburg. Zie: Diploma van verheffing van Cornelis Tromp door Christiaan V, koning van Denemarken, tot graaf van 'Syllisborg' (3.12.1676). NA toeg. nr. 1.11.01.01, inv. nr. 738.3.

-
- 63 Willem Annema, *Bouwhistorische Waarneming. Trompenburg Zuidereinde 41 's-Graveland. Tekst en afbeeldingen. Samenvatting* (z.p., z.u., 2000), 14.
- 64 Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurschiedenis (BBA), *Trompenburg, 's-Graveland. Beknopte geschiedenis* (z.p., z.u., [2002]), 6.
- 65 Brief van Jacob de Petersen aan luitenant-admiraal Cornelis Tromp betreffende de verwoesting van het buitengoed van de laatste (8/18.6.1677). NA toeg. nr. 1.11.01.01, inv. nr. 102.
- 66 Resolutie tot reparatie van de Kortenhoefse brug (16.3.1676). WAGV toeg. nr. 13, inv. nr. 1.
- 67 Dat was niet ongebruikelijk; voor de herbouw van kasteel Amerongen verzezen ook steenovens op het bouwterrein.
- 68 In januari 1679 werd Tromp door de Brandenburgse keurvorst rondgeleid in Küstrin, zie: *Oprechte Haerlemsche Courant* (12.1.1679).
- 69 Brief van een onbekende uit Stargard aan Cornelis Ryckwaert, keurvorstelijk bouwmeester, in Küstrin, over een houtlevering aan Cornelis Tromp (5.4.1680). SAD toeg. nr. 845, inv. nr. 53.